

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Pojetí člověka v díle J.Patočky

Iva Hrubá

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Pojetí člověka v díle J.Patočky

Iva Hrubá

Vedoucí práce:

PhDr. Stanislav Stark, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Obsah

1 Úvod.....	1
2. Kdo byl Jan Patočka.....	3
2.1 Život.....	3
2.2 Patočkova filosofie.....	4
2.2.1 Jan Patočka v kontextu evropské filosofie.....	6
3. Pojetí člověka v díle Jana Patočky.....	7
3.1 Přirozený svět jako filosofický problém.....	8
3.2 Tělo, společenství, jazyk,svět.....	19
3.2.1 Tělo jako subjektivní fenomén.....	19
3.2.2 člověk a společnost.....	21
3.2.3 Pohyb.....	22
3.2.4 Tři pohyby lidské existence.....	23
3.3 Kacířské eseje o filosofii dějin	25
3.3.1 Pre-historické úvahy.....	26
3.3.2 Počátek dějin.....	28
3.3.3 Smysl dějin.....	30
3.4 Péče o duši.....	31

4. Pojetí člověka v umění.....	34
5. Závěr.....	37
6. Použitá literatura	39
7. Resumé.....	41

1 Úvod

Tématem mé bakalářské práce je Pojetí člověka v díle Jana Patočky. Jan Patočka patří mezi největší české filosofy, byl posledním přímým žákem Edmunda Husserla, proto byl také do jisté míry ovlivněn jeho filosofií, i když Husserl nebyl jediným filosofem z kterého Patočka vycházel, jeho filosofii ovlivnil do jisté míry také filosof Heidegger. Ivan Blecha označil filosofii Jana Patočky za svérázný pokus překonat zjevné nedostatky transcendentální fenomenologie Edmunda Husserla a sice s využitím poznatků z Heideggerovy fundamentální ontologie.

Působení Jana Patočky představuje složité období dějin české země a sice proto, že je to období válek a pozdějšího komunistického režimu. Doba a komunistický režim, v kterém Patočka žil, měly na svědomí jeho předčasně úmrtí, bylo to, ale také pro jeho přesvědčení, že filosofie je osobním povoláním a posláním. Podle Patočky má filosofie obrátit pozornost k přirozenému světu a učinit jej předmětem zkoumání. Proto se v první části své práce budu zabývat filosofovým životem a počátkem jeho filosofování. V podkapitole nazvané význam Patočkovy filosofie v kontextu evropské filosofie jde o fenomenologii v pojetí Jana Patočky, kterou chápe jako příklad systematické filosofie, která je odpovědná za svůj pracovní postup a přitom orientovaná na praktický život.

V druhé části práce označené jako Pojetí člověka v díle Jana Patočky půjde o vymezení Patočkova přístupu k problematice člověka. V jednotlivých podkapitolách se budu zabývat jednotlivými vybranými díly, na kterých je patrný vývoj Patočkovy filosofie. První filosofický spis, kterým se budu zabývat je jeho výchozí dílo nazvané Přirozený svět jako filosofický problém. Další díla, kde je

patrné jeho uvažování o člověku, a kterými se budu zabývat se nazývají: Tělo, společenství, jazyk, svět; Kacířské eseje a filosofie dějin; Péče o duši. Z tohoto filosofického vývoje je patrný filosofův obrat ve změně chápání podstaty přirozeného světa, s čímž úzce souvisí právě Patočkovu pojetí člověka a přichází k hlavní myšlence Patočkovy filosofie a sice, to že člověk má mít starost a odpovědnost o svoji duši.

Ve třetí části práce se budu věnovat problematice Pojetí člověka v díle Jana Patočky v oblasti umění. Jan Patočka se odvětví umění zabývá především v šedesátých letech a i oblasti umění se věnuje z hlediska fenomenologie.

V práci budu vycházet především z filosofických textů a přednášek, ale ke svému výkladu použiji též sekundární literaturu, protože Patočkův filosofický odkaz je obsáhlý a rozmanitý.

2. Kdo byl Jan Patočka

2.1 Život

Jan Patočka byl bezesporu předním filosofem naší země a jeden z předních představitelů fenomenologické filosofie. Narodil se 1. června 1907 v Trutnově a zemřel 13 března 1977 v Praze.

V letech 1925 – 1932 studoval slovanskou filologii, romanistiku a filosofii na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy a na pařížské Sorboně. Při pobytu v Paříži v roce 1928 se setkal s Edmundem Husserlem. V letech 1932 -1933 odešel na studijní pobyt do Freiburghu, kde byl posledním přímým žákem Edmunda Husserla pod přímým vedením Eugena Finka.¹

V letech 1934 – 1944 byl Jan Patočka profesorem na pražských gymnáziích. V roce 1935 se stal tajemníkem *Cirole philosophique de Prague*. V roce 1936 se habilitoval prací *Přirozený svět jako filosofický problém*. V roce 1968 se stal profesorem na univerzitě Karlově. Po válce směl přednášet jen v letech 1945 – 1950 a 1968 -1972. Postupně byl vědeckým pracovníkem Masarykova ústavu, Pedagogického ústavu ČSAV a Filosofického ústavu ČSAV.

V roce 1972 byl Jan Patočka penzionován a z politických důvodů měl zakázáno přednášet. Až do své předčasné smrti pořádal tedy soukromé přednášky.

V roce 1977 se stal spoluautorem Charty 77 a především také jedním ze tří mluvčích Charty. 13 března ve svých sedmdesáti letech po dlouhém a namáhavém policejním výslechu umírá.²

1 BLECHA, Ivan. Edmund Husserl a česká filosofie. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, s. 80

2 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.7.

2.2 Patočkova filosofie

Jana Patočku zaujala filosofie již na Karlově Univerzitě, kde studoval. V tomto období byla česká filosofie ve znamení pozitivismu. Kolem roku 1928 odešel Patočka studovat filosofii do Paříže, kde se setkal s Edmundem Husserlem. Husserlovy přednášky na Patočku velmi zapůsobily a počátek Patočkovy filosofie je tedy velmi inspirován Husserlem. Patočku začala fenomenologie zajímat jako příklad velké systematické filosofie. Příklad filosofie metodicky řízené a přitom orientované na přirozený svět, na praktický život.³

Hlavní část Patočkova rozsáhlého díla je věnována fenomenologii. Navázal tak na Husserlův odkaz přirozeného světa – Lebensweltu, tedy že bezprostřední, naivní zkušenost.

V prvním díle Jana Patočky nazvaném Svět jako filosofický problém je Patočka Husserlovy zcela oddán. Patočkova filosofie tedy obsahuje filosofii E. Husserla, ale také M. Heideggera, přesto Patočka sám nazýval svou fenomenologii asubjektivní a ve vztahu k filosofické tradici ji chtěl pojmut jako negativní platonismus.⁴

Dle Husserla je potřeba nahlížet jsoucna jako fenomény, jako to co se člověku ukazuje zjevné. Je tedy potřeba obrátit pozornost do nitra člověka a aby toho byl člověk schopen, je nutno provést fenomenologickou redukci – vědomé oproštění se od dosavadních poznatků.⁵

„Patočkovu filosofii by bylo možno označit za fenomenologii existenciálního pohybu.“⁶

3 BLECHA, Ivan. Edmund Husserl a česká filosofie. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, s. 82.

4 BLECHA, Ivan. Edmund Husserl a česká filosofie. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, s. 80.

5 BLECHA, Ivan. Edmund Husserl a česká filosofie. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, s. 83.

6 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.9.

Takto pojatá fenomenologie měla být ontologickým výzkumem bytí, jsoucen a způsobů jak se jeví. Patočka se snažil překonat Husserlovu pozici a jeho zakotvení v transcendentální subjektivitě čistého ega. Přestože základní ambice Husserlovy fenomenologie se snažil Patočka podržet nechal se inspirovat Martinem Heidegrem.⁷

Patočkovo filosofické východisko tvoří problém objektivace o kterém pojednává fenomenologie. Tento problém Patočka řeší v rámci konceptu přirozeného světa z hlediska otázky životního pohybu. Fenomenologie poskytuje Patočkovi především cestu k metafyzickým otázkám. Jedním z východisek Patočkovy filosofie je tedy otázka životního pohybu. Druhým východiskem Patočkovy filosofie je porovnávání Husserlovy fenomenologie s fundamentální ontologií Heideggerovou.⁸

Patočkova habilitační práce *Přirozený svět jako filosofický problém*, je pokračováním Husserlovy filosofie. Ale pozdější Patočkovy práce se ubírají již jiným směrem. Patočka překračuje pojetí transcendentálního ega. Nahlížení věcí samých není u Patočky už jen pouhým nahlížením čistých korelátů reflexe jako u Husserla, ale jedná se o faktický pohyb ve struktuře zjevování, faktický výkon celé naší existence. Jedná se o tělesný pohyb, my jsme a jednáme mezi ostatními jsoucný. Naše existence nám není automaticky dána je to něco co je nutné neustále získávat, dobývat a udržovat.⁹

V pozdním Patočkově myšlení hraje důležitou roli pojem duše a koncepce péče o duši. Duše pro Patočku znamená pohyb od doxa k epistémé.

7 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.9.

8 REZEK, Petr. Jan Patočka a věc Fenomenologie. Praha: Oikúmené, 1993, s. 126.

9 BLECHA, Ivan. Edmund Husserl a česká filosofie. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, s. 84.

2.2.1 Jan Patočka v kontextu evropské filosofie

Patočka je významným představitelem evropské fenomenologie. Jak už jsem v předešlé části textu zmínila byl žákem Edmunda Husserla. Do jisté míry v jeho fenomenologii pokračoval, jeho odchylování se od Husserla se děje spíše v rozvíjení, rozšiřování než-li v překonání či opuštění obsahu fenomenologie, snaží se nahlížet fenomenologii ještě z jiného úhlu pohledu. Snaží se tedy o vlastní rozpracování vlastního jádra Husserlova myšlení. V Patočkově fenomenologické filosofii pojem intencionalita označuje otevřenost skrz jednotu tří základních pohybů existence, především pak pohybu třetího.¹⁰

Úkolem filosofie dle Patočky je myšlení skutečnosti smysluplné a zároveň autonomní ve své integritě, a proto asubjektivní fenomenologie musí být zároveň dialektická. Konfrontace svobody a její konečnosti povede lidstvo k dvojí otázce po smyslu a integritě jsoucna a sice k otázce péče o duši a otázce po smyslu celku.¹¹

Patočkova filosofie vede také k porozumění dialektiky Husserla a Heideggera. Patočka je věčným tazatelem, což vede k tomu že je označován filosofem sokratovského typu, otázky jsou tím co filosofii dává smysl.

Jan Patočka byl největším českým moderním filosofem, zanechal rozsáhlé dílo, jehož hlavní část je věnována fenomenologii, jak už jsem zmínila dříve. Rozvinul Platónovu myšlenku péče o duši, která je podle něho vlastním jádrem evropské identity a jedinečnosti. Pokusil se vytvořit novou filosofii dějin a Kacířské eseje o filosofii dějin se staly jeho nejznámějším a nejčastěji překládaným dílem. Patří mezi významné kmenology. Zajímal se také o české dějiny, kulturu, literaturu, divadlo a umění vůbec.

¹⁰ PETŘÍČEK, Miroslav. Smysl kacířského myšlení : in Jan Patočka, české dějiny a Evropa : sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 1.-2. června 2007 ve Vysokém nad Jizerou /Semily : 2007. ISBN 978-80-86254-16-6.

¹¹ KOHÁK, Erazim. Jan Patočka: filosofický životopis. Jinočany: H&H, 1993, s. 175

3. Pojetí člověka v díle Jana Patočky

3.1 Přirozený svět jako filosofický problém

Přirozený svět jako filosofický problém je Patočkovo první velké filosofické dílo, které bylo inspirováno myšlenkou přirozeného světa. Začíná problémem moderního člověka, který nemá jednotný názor na svět a žije ve dvojitě světe a sice v prvním světě přirozeně daném a druhým světě vědeckém. Tato nejednota je u moderního člověka zdrojem duševní krize.¹²

Základní problém filosofie podle Patočky je tedy svět v celku. A proto moderní člověk nepřichází k filosofii z údivu, ale z vnitřních těžkostí duševního života. Patočka tedy shledává nutnost najít jednotu obou světů.¹³

Na základě objektivistického výkladu se člověk nesmí cítit svobodným. Pod vlivem vědeckého nazírání, žije člověk ve své nesvobodě a pociťuje sám sebe ne jako osobu, ale jako věc.¹⁴

Jako člověk jsme nejprve zde na světě jako bezprostředně poznávající, žijící mezi skutečnými věcmi. Zde se nejedná o poznání vědecké – teoretické. Jde tedy o svět přirozený o svět, který je mimo veškeré myšlenkové činnosti a existuje na základě lidské zkušenosti. Je-li tedy svět rozdělen na tyto dva již zmíněné světy, znamená to, že ani jeden z těchto světů nemůže být světem v celku jen sám o sobě. A proto je potřeba najít jednotu obou světů. Patočka se domnívá, že jednotu nalezneme v subjektivitě. Subjektivismus vychází od úvahy o povaze zkušenosti vůbec, která je o zkušenosti o skutečnu. Veškerá

12 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 9

13 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 14

14 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 19

rozmanitost jsoucího je předmětem zkušenosti.¹⁵

V dalších úvahách Patočka vychází z německých klasických filosofů, kteří vychází z absolutní subjektivity. Patočka se ovšem pokouší oddělit problematiku absolutní a totální syntetické konstrukce.¹⁶

Patočka subjektivitu pojímá jako něco původnějšího jako původce všeho jsoucího. Zde Patočka zastává Husserlův transcendentální postoj.

Úkolem transcendentální filosofie je nalezení původu všech tezí, dosáhnout postoje v němž přestaneme soudit o jsoucím a celý obsah své zkušenosti i s tezemi pozorujeme jako datum.¹⁷

Přicházíme k fenomenologické redukci, kterou získáváme danost, která je fenoménem jsoucna. „Redukci nepodléhá jenom logika, vědy, znalosti praktického úzu, nýbrž především též, předpoklady týkající se subjektu vždy tělesně vázaný, na danost skutečností mimo sebe odkázaný a tudíž konečný, je osobou.“¹⁸

Hlubší redukci lze prokázat, že vědomí netranscenduje libovolně, ale zákonitě, čímž docházíme k další fenomenologické proceduře, kterou je získání eidistického názoru, jako vzhledu do typiky zkušeností, zákonitě konstitujících. Zde Patočka vyzdvihuje výhodu fenomenologického konceptu oproti konceptu německé klasické filosofie. Fenomenologická koncepce se opírá o zachycení konstituce a poskytnutí prostoru k tomu, aby sama spontánně probíhala a tak se dostáváme k hlavnímu problému a tím je člověk ve svém vztahu ke světu.¹⁹

Podle Patočky k našemu bytí ve světě patří bezprostředně tělesnost. Díky této tělesnosti je člověk v kontaktu s ostatními věcmi. „Člověk není pouze

15 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 33

16 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.12

17 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.12

18 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 58

19 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.13

věc mezi věcmi,“ale on ví o této skutečnosti a na základě toho chápe také svoji konečnost. Zároveň bytí ostatních věcí není pro nás bezvýznamné, toto bytí ostatních věcí poukazuje k určitým souvislostem mezi věcmi. „Tím tedy, že se od jedné věci obracíme k druhé neztrácíme jsoucno,“ zůstává zde tedy souvislost i když si zrovna té věci nevšímáme. Člověk se tedy setkává s ostatními věcmi, které tu nejsou jen pro něho samotného, ale jsou tu i pro ostatní.²⁰

Souvislosti mezi věcmi tedy spoluutvářejí svět a člověk díky nim může skládat své vzpomínky, myšlenky v celek.

Člověk tedy chápe svoji tělesnost, tedy svět s věcmi kolem sebe, ale také i bytí ostatních lidí. Vnímání a porozumění druhému člověku považuje Patočka za znak lidství. „Lidský život není žití pro sebe a o sobě, nýbrž žití s jinými a s ohledem na ně.“²¹

Podle Patočky se svět v původním smyslu ohlašuje v celé řadě konkrétních fenoménů. Lidé mají různé zájmy, patří k různým společenstvím a jejich pochopení se navzájem, se tedy neděje na stejném individuálním podkladě, ale děje se ve stejném světě. Svět se nemění jako empirické věci, změny v našem světě se dějí bez našeho vědomí a teprve ve zpětném pohledu reflexe je možné je zachytit.

Podle Patočky bytí na světě je perspektiva v které teprve věci jsou tím, čím mají být. Základním kamenem této perspektivy je domov. Domov je tedy první dimenzí ve vztahu ke světu. Domov je i tam, kde já zrovna nejsem, je to takové místo, kde se cítím bezpečně, je to místo důvěrnosti, není zde nic co by mě mohlo překvapit. Podle Patočky domov není jen individuální je součástí společenství.²²

Opakem domova je dálava a cizota. V dálavě a cizotě se věci i lidé

20 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém.Praha: Svoboda, 1992, s. 83

21 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém.Praha: Svoboda, 1992, s. 84

22 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém.Praha: Svoboda, 1992, s. 85-86

mohou chovat jinak, než jsem zvyklí ze svého domova. Je to tedy překvapivost druhých věcí a lidí a tato překvapivost může být překonatelná, když vidíme jiný kulturní okruh anebo nepřekonatelná a sice, když se nám ukazuje divoká příroda, které v podstatě nerozumím.²³

Druhou dimenzí v přirozeném vztahu ke světu je čas. Čas je vedle dimenze dálava cizota druhou základní dimenzí světa. Čas je to co bylo, je a bude. „Celé toto rozčlenění spočívá pak na periodickém běhu přírodního času s jeho pravidelným střídáním (den, noc).“²⁴

Minulý svět nestojí v jednotě s přítomným. Přítomný čas může člověk chápat jako jednotu, kdežto minulý čas je chápán jako kontrast k této jednotě a přechází do neurčita. Jedním z podstatných míst přechodů z minulosti do přítomnosti je generativní souvislost. „Svět našeho domova je svět tradic a dále nesených přídavných impulsů.“²⁵

Třetí dimenze, která je zároveň dimenzí subjektivní, je dimenze nálad a stavů, se kterými ke světu přistupujeme.²⁶Nálady a pocity nás provázejí celý život. Náladový život má vždy bohatou strukturu, není nikdy jednoduchý. Nálady od něčeho vycházejí a zároveň k něčemu směřují, jsou tedy dynamické. V náladách se rodí nejpodstatnější lidské činnosti, z kterých se vztahujeme k celku světa.²⁷

Doposud uvedený popis fenoménu světa považuje Patočka za objektivní a proto je třeba se teď věnovat popisu subjektivnímu k popisu zkušenosti v níž je fenomén dán. Jde tedy o zkušenost přirozeného světa, kde má hlavní úlohu vnitřní život. „Duševní život ukazuje se v tomto reflexivním pohledu jako

23 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.14

24 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém.Praha: Svoboda, 1992, s. 88

25 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém.Praha: Svoboda, 1992, s. 89

26 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.14

27 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém.Praha: Svoboda, 1992, s. 90

podstatně věřivý: je to dynamický proces víry.“ „Naše zkušenost je drama víry.“²⁸
Jestliže člověk něco dělá, dělá to s vírou a proto Patočka víru pojímá jako tezi.

Tezi možno modifikovat pouze tím, že ji nahradí jiná teze. V tom leží, že nikdy nemůže být v pochybnost uveden celek.²⁹

Patočka dospěje k tezi, že i svět, ač není redukován na jednotlivé věci, je dán stejně prvotně jako tyto věci samy.³⁰

Víra v jednotlivé jsoucnost je možná pouze na základě „generální víry,“ která se vztahuje k celku. To předpokládá najít v naší subjektivitě takové aktivity, které jsou korelačním pólem této generální víry, aktivity, vztahující se k tomu, co není dáno jako jednotlivina.³¹

Jednotlivé jednotliviny se skládají v našem vědomí v celek. Pokud obrátíme pozornost od jedné jednotliviny k druhé neztrácíme dřívější poznatky úplně, přicházíme k parergickému vědomí, „vědomí určitého zkušenostního stylu, vědomí možného pokračování in indefinitivum,“³² vědomí které je spjato s aktuálním vědomím.

Podstatu vědomí aktivního je, že v něm naše já žije, že se v něm takřka koncentruje do určité možnosti, zatímco se od ostatních distancuje, podržujíc je nicméně v různé odstupné síle.³³

Patočka to nazývá „aktovou“ a „horizontovou“ intencionalitou. Horizontová intencionalita vyniká právě tak bohatstvím tvarů jako aktová a teprve tehdy, když jsou nám odhaleny všechny horizontové struktury, můžeme mluvit o filosofické jasnosti.

28 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 90

29 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 96

30 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.14

31 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.15

32 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 98

33 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 98

Dále se Patočka zabývá vnímáním, protože smyslová zkušenost je to, z čeho člověk vždy vychází. A ve vnímání Patočka rozlišuje „prezentaci“ a „artikulaci“. „Prezentace se týká kvalitativní náplně; artikulace předmětných kategoriálních jednotek, které frázují, „polarizují“ danost.“³⁴

Smyslové vnímání nám dává životní vztah předmětů. Vnímání se uskutečňuje v čase a sice v přítomnosti, která ubíhá do minulosti, ale zároveň se rodí přítomnost nová. Čas tedy představuje veškeré bytí vůbec. „Transcendentální vědomí je časové plynutí, jest čas.“³⁵ Čas je nepřetržitě uplývání momentů jednotného procesu, vytváří v sobě konzistentní danost. „Danost bytí je odbývání.“³⁶ „Čas je v původním smyslu jednotná funkce očekávání, zpozorování a zadržování jsoucna.“³⁷ Lidské vědomí uchopuje tuto rozmanitost dění a vytváří se tak objektivní čas. Na základě prvního objektivního času vzniká podle Patočky i druhý objektivní čas artikulovaný, ten je řízen lidskými potřebami. Jedná se o čas „měřený“. Dané konstitutivní vrstvy jsou tedy předpokládány a každý člověk si tedy vytváří svůj životní čas, což podle Patočky předpokládá pochopení vlastní svobody člověka.

Artikulace nám určuje centra a pozadí, tedy že vztahy prostorové. „Kvalitativní schémata, prostorově lokalizovaná dostávají místní obrysy našim kinestetickým obcházením.“³⁸

Artikulovaný čas se řídí především děním. Je připodobňován prostoru a moderní vědou hodnocen matematicky. Proto je zde čas chápán jako věc. Věc je podle Patočky prostředek, kterým se zmocňujeme skutečnosti. Věci se člověk zmocňuje prvotně tělem, tedy svou tělesností. Člověk má o těle dvojí zkušenost; „vnitřní o své dispozici jim, původní i získané, a vnější jako o jiných

34 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 102

35 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 103

36 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 103

37 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 104

38 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.15

nitrosvětských faktech.“³⁹

Hlavní dimenzí světa podle Patočky je čas. „Svět není v čase, nýbrž čas jest svět; již prostor je nutno si vykládat na podkladě času. Svět není jednoduchou statickou formou, nýbrž nejvlastnější podstatou dění.“⁴⁰

Podle Patočky svět není žádné jsoucno, ale je funkcí jeho vytváření, proto svět ve své podstatě se dá zachytit pouze subjektivní reflexí na základě redukce.

„Svět se nikdy nedá totálně vysvětlit principy světa matematicko-přírodovědeckého s jeho pojetím univerzia jako soubor relací.“⁴¹

Celek světa je pak obecným korelátem časového proudu života: „Život sám pak, jak vyplývá z toho, že jeho poslední podstatou je konkrétní čas, je čímsi jednotným, nedělitelným, nerelativním, v čem celek světa je ustavičně přítomen.“⁴²

Člověk se vztahuje k celku světa a důležitým fenoménem, který tento postup umožňuje je pro nás jazyk. Jazyk je podle Patočky nástroj díky kterému si lidé vyměňují své myšlenky, pocity, ale nejen to jazyk zachycuje skutečnost je tedy také jakýmsi nástrojem, díky kterému se lidé orientují ve světě.

Od významu slov vychází teoretické přemýšlení, což je prvotní skutečnost objevení síly logu. Druhou skutečností podle Patočky je reflexe smyslu logu. „Mluva tedy dříve, nežli je nástrojem sdělení je již nástrojem zachycení myšlenky a o obojím máme přede vší výslovnou reflexí jisté povědomí.“⁴³ To, že jako lidé mluvíme a disponujeme jazykovými výrazy, je čímsi živým, co podle Patočky nelze objektivně konstatovat. Aby ke vzniku řeči došlo je důležité mít určité předpoklady o uvědomění si druhého člověka a také je důležitý kontakt s druhým. „Dorozumívání vzniká jako úmyslné, ale přece

39 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 114

40 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 115

41 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 123

42 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 123

43 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 130

přímo ze situace srozumitelné působení na druhého vlastním výrazem.“⁴⁴Podle Patočky je zde podstatným to, že člověk má původní jasnost o celku světa. V dorozumívání odlišujeme signály od vlastní mluvy, protože signály mluvě předcházejí, ale jsou také primitivními afektivními impulsy, které jsou vlastní též zvířatům. Zvířata mají svůj svět předepsán odehrává se na základě domova a pouze v přítomném čase, oproti tomu člověk je svobodná bytost, která má možnost volby. „Člověk musí svůj život – a v tom leží, svůj svět – aktivně spolutvořit.“⁴⁵

Věda podle Patočky zachycuje objektivní zákonitosti, tvoří pojmy a soudy, které slouží k tomu, aby naivní svět byl novým způsobem artikulován, pochopen a ovládán. „ Metafyzika ve vlastním smyslu je nauka o konstituci.“⁴⁶ podle Patočky má metafyzika hledat v subjektu zákon zkušenosti, „ který dává vznik skutečnosti ve všech jejich tvarech, ve vší rozmanitosti jejich fenoménů.“⁴⁷

Patočka tedy podle Blechy ve svém díle ukazuje, že jsme vsazeni do určitého předvědeckého postoje a že tomuto postoji porozumíme na základě subjektivity očištěnou redukcí. Na podkladě deskripce, která nám ukáže čistou subjektivitu a její vztah k základním náležitostem přirozeného světa.

Z tohoto díla je také velmi patrné, že Patočka je zde zcela oddán Husserlově pojetí čisté subjektivity. Později se Patočka ke své prvotině vrátil, aby mohl přehodnotit, rozšířit svůj původní Husserlovský postoj k přirozenému světu.

U Husserla, každá věc odkazuje k jiné a tak vzniká svět vztahů a svět se stává horizontem. To co je v Husserlově fenomenologii těžce pochopitelné, co dokonce popírá její základní premisy (nauka o intencionalitě a konstituci předmětů) to se stává pro Patočku fenoménem celku o který mu od počátku

44 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém.Praha: Svoboda, 1992, s. 137

45 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém.Praha: Svoboda, 1992, s. 138

46 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém.Praha: Svoboda, 1992, s. 164

47 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém.Praha: Svoboda, 1992, s. 165

jde.

Podle Patočky je důležité se na problém přirozeného světa podívat znova z pohledu časovosti původní danosti světa. „ Na jedné straně nelze jsoucno pochopit bez vztahu k bytí, na druhé straně však bytí věcí nemůže být zjišťováno bez vztahu k odemčenosti, proto čemu lze porozumět pro smysl, bez něhož si nelze představit naši zkušenost.“⁴⁸ Podle Patočky je pojetí problému přirozeného světa jako restituace původního bytí světa v souvislosti s otázkou revize metafyziky. Metafyzika ve své přírodovědecké verzi ignoruje problém smyslu. Smysl je něco, co releguje do lidských výslovných činností do jazyka, logiky, vědy; i tam je však činí pouhým obrazem fakt.“⁴⁹ My se setkáváme s předměty a věcmi ve zkušenosti, v předmětech a věcech smysl není, ale ony mají smysl pro nás. Popis a studie přirozeného světa je tedy studií o smyslu a významu.

Oproti původní verzi dochází Patočka k závěru, že nemůžeme přijmout výklad fenomenologické redukce, který ji určuje jako absolutní reflexi. On reflexi vidí v sebeporozumění. Podle Patočky by metoda nové reflexe neměla být metodou odhalování skrytých intencionalit. A měla by vycházet z porozumění tří základních fází časovosti a pohybů existence.⁵⁰

K přirozenému světu se obracíme podle Patočky, protože hledáme život v jeho původnosti, smysl věcí, ale také svůj vlastní.⁵¹ Ontologii života lze rozšířit v ontologii světa, pochopíme-li život jako pohyb v původním smyslu slova.⁵²

Radikalizací pohybu v pojetí Aristotela (vznik – zánik) vidí Patočka pohyb jako jsoucno konstituující se, a tak je činí jsoucno zjevným, že působí a že se po

48 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 171

49 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 171

50 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 171

51 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 226

52 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 226

svém projevu.⁵³

„Pohyb jest, to čím se ukazuje, že svět má na určitý čas jisté místo pro určitou jednotlivou skutečnost mezi jinými jednotlivými skutečnostmi.“⁵⁴ Čas musí být tím, co umožňuje věcem jejich trvání a odbývání.

Veškeré lidské konání je tedy „otevřené“. Je to svézodpovědný pohyb, který je naším jednáním. Pohyb je uskutečňování možností.⁵⁵

Podle Patočky je existence tělesná. Tělesná je i naše veškerá činnost a tvorba i naše chování a cítění je tělesné. Na základě tělesnosti je tedy naše konání pohybem. „Na jejím základě je naše existence také co do svého konání vytížena potřebou, opakováním, restituováním a prodlužováním vlastní tělesnosti.“⁵⁶

Zde přichází Patočka k Heideggerovi a k jeho časovosti různým způsobem v různých momentech existence „časení“, to také přivádí Patočku k rozdělení pohybu na tři.⁵⁷

Tělesnost o kterou Patočkovi jde, je tělesnost živá a prožívaná, která působí jako kořen, který je zapuštěn do světa působnosti vůbec. Tělesnost všeho pohybu, protože my jako konající a rozumějící sobě i věcem jsme součástí přírody.⁵⁸

Jsme akceptováni přirozeně v různém smyslu, jsme akceptováni tím, do čeho jsem se narodili, světem kde jsme.⁵⁹

„Namísto celistvosti světa, jež je neindividuovaným předpokladem individuace, ale již chybí bytí pro sebe, je zde prvně vztah k celku, který tuto

53 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 228

54 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 228

55 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 229

56 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 230

57 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 231

58 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 232

59 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 233

celistvost nechává žít, objevovat se, být fenoménem.“⁶⁰

Své situace, svého umístění do světa není nikdo mocen. Získáváme situaci nevolenou, která je ale naše a my jsme za ni odpovědní náleží k bytostným charakterům lidské konečnosti.⁶¹

V Patočkových analýzách struktur přirozeného světa stále více vystupuje do popředí fenomén žitého těla. A protože vědomí je v této tělesnosti, je tedy nemožné jeho obsah uchopit pouhou reflexí. Pro Patočku je jednota všech našich intencionálních výkonů ve třech základních pohybech lidské existence.⁶²

Prvním pohybem je pohyb zakotvení v něm se utváří ona prastruktura, která náleží jako všeobecný rámeček k lidskému světu: ty-já. Zde je i pramen struktury domov- cizota.⁶³

„V pohybu zakotvení nás poutá bytí na jsoucno v jeho ojednotlivěné konečnosti, poněvadž kompenzují jeho necelost, život má sám v sobě moment celosti.“ Naše jsoucno je tedy, ještě dříve než se nám ukáže poutáno k našemu i cizímu bytí v jedinství a nahodilosti.

Druhým pohybem je pohyb reprodukce, sebeprodloužení. „My jsme tím k vůli čemu služby fungují, ale na druhé straně jsme my sami zde, jen aby služby mohly fungovat.“⁶⁴

„Přesto, že pohyb projekce a sebeprodloužení organizuje okolní i lidský svět v rostoucí míře je v něm stále přítomný vlastní i cizí chaos.“ „Labyrintový charakter celého pohybu byl v minulosti často zdůrazňován a stává se stále více převládajícím pocitem života hlavně u moderního člověka, kde je hmatatelné nahromadění služeb, prostředků život prodlužovat a množit jeho

60 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 234

61 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 235

62 PETŘÍČEK, Miroslav. Smysl kacířského myšlení : in Jan Patočka, české dějiny a Evropa : sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 1.-2. června 2007 ve Vysokém nad Jizerou /Semily : 2007. ISBN 978-80-86254-16-6. s 23

63 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 237

64 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 241

možnosti a kde se nicméně stupňuje nepřítomnost hlavního.“⁶⁵

Třetí pohyb je pohyb průlomu či vlastního sebepochopení, podle Patočky je ze všech tří pohybů nejdůležitější, protože se jedná o to, aby se člověk viděl v nejvlastnější lidské podstatě a možnosti ve svém pozemšťanství, což je zároveň vztah k bytí a univerzii.⁶⁶ Ve třetím pohybu se objevuje podstatná dimenze přirozeného světa, která není dána ve vzpomínce ani ve vněmu ani ve věcné identifikaci, ale přesto přirozený svět podstatně podmiňuje.

3.2 Tělo, společenství, jazyk, svět

Již ve své prvotině se Patočka zabýval tělem, které je podle něj základem lidské existence. Tělo bylo chápáno jako to, co určuje bytí člověka, tělo je tedy základem a lze podle něj načrtnout další možné charakteristiky člověka. „ Na svět nás fakticky neváží myšlenkové akty, ale tělo, které se nikdy nemůže stát předmětem absolutní reflexe.“⁶⁷

3.2.1 Tělo jako subjektivní fenomén

Fenomén subjektivního těla neobjevil Husserl. Z historie, se problému těla, již před Husserlem věnovali v předklasické době řecké filosofie např. Parmenides, Empedoklés, Démokritos. Nacházíme u nich pozoruhodné spekulace o těle a sice jejich vnímání těla jako jednoty těla a duše, která umožňuje vnímání.

Později Descartes promítá do našeho prožívání jež je zvláštním subjektivním doprovodem objektivních procesů – fenomén subjektivního těla. Existence těla je v jistém smyslu pochybná, existence myšlenky, kterou právě

65 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 244

66 PATOČKA, Jan. Přirozený svět jako filosofický problém. Praha: Svoboda, 1992, s. 245

67 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.30

myslíme je reflexe sama. Nesmyslové intelektuální poznání je na prvním místě poznání z reflexe.⁶⁸

Podle Patočky se člověk nachází v prostoru. „Naše tělo je život, který sám ze sebe prostorově jest, produkuje své umístění v prostoru, dělá se prostorovým.“⁶⁹ Jsme umisťováni do světa na základě vztahování se, ať už sami k sobě, anebo k dalším a dalším věcem. Zvíře žije v přítomnosti, ale člověk se neustále vžívá do jiných situací do minulosti, budoucnosti prostě do takové situace, která se ho zrovna nějak dotýká, „lidská orientace není orientace v okolí jako zvíře, nýbrž jsme vůči němu uvolněni do vedlejších světů a polo-skutečností, je naše žití vůči tomu co nejsme my, žitím ve světě, nikoli pouze v okolí.“⁷⁰ Patočka popisuje svět jako horizont horizontů. Existence v něm je předpokladem myšlení našeho života v normalitě. Horizont je něco viděného čím si doplňujeme krajinu. To znamená, že my máme představivost. Takto proměnlivý horizont je světem.⁷¹

Náš život je směřování do světa k ostatním věcem ve světě, kde zakotvujeme a vracíme se zpět k sobě. Podle Patočky tělo je to, co tvoří naši existenci, přičemž naše objektivita je s tělesností spojená. Žití od sebe pryč. „jsou přítomny věci mimo náš smyslový okruh. Aktualizováno je i to, co nikdy nemůže být dáno v originále.“⁷² Žijeme tak, že se vztahujeme ke zkušenostem druhých.

Podle Patočky se původní dynamika projevuje tak, že cítíme svoji existenci jako pohybující se bytost. Projevuje se to tak, že jevy ve smyslových polích a pohybových postojích jsou orientovány na to, co děláme.

„Sami sebe jsme si vědomi jako něčeho co je zde, ale co není fenomén v pravém slova smyslu, co nám jen objevuje jiné věci, co způsobuje, že se nám

68 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět.Praha: ISE, 1995, s. 18

69 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět.Praha: ISE, 1995, s. 27

70 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět.Praha: ISE, 1995, s. 27

71 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět.Praha: ISE, 1995, s. 29

72 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět.Praha: ISE, 1995, s. 31

věci objevují.“⁷³

Člověka dále charakterizuje, že v rámci našeho sebeprožívání cítíme určité stavy (bolest, slast), které se neobjevují jako věci. Máme také nálady v kterých se nacházíme a to vše nás ovlivňuje, a my se pak tak navenek prezentujeme. Nálady se podle Patočky netýkají pouze naší tělesnosti, ale také se týkají okolí a světa vůbec.⁷⁴

„Naše vrhání se do světa je zároveň pohyb, kterým se vtělujeme do něčeho mimo sebe, angažujeme se, objektivujeme se.“⁷⁵ Tak dochází k odhalování našich možností (tvůrčí fantazie, systematické vědění).

3.2.2 člověk a společnost

Blecha říká, že se zde Patočka opírá o koncepci Martina Heideggra, „který v *Sein und Zeit* nechává jednotlivé věci pobývat v horizontu poukazů splétáním jejich vhodností.“⁷⁶ Patočka, ale klade větší důraz na to, jak se naše tělo pohybuje a jak se vztahuje k ostatním věcem. Pro Patočku je kromě tělesnosti důležitá i společnost, teprve díky druhé osobě se naše existence jeví jako úplná.

„Ty je druhé já. Situace, ve které jsem já vzhledem k ty, je dvojsituace, vzájemné zrcadlení.“⁷⁷ A proto já jsem pro druhého ty a druhé já je pro mne ty.

Pro nás je velmi důležité co si o nás druhé já myslí. Tak je náš život neustále spolupůsobení s druhými. „Společenství s druhými spoluurčuje strukturu našeho okolí, jak je dáno ve vizuální zkušenosti, je markantní rozdíl mezi sférou

73 PATOČKA, Jan. *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha: ISE, 1995, s. 33

74 PATOČKA, Jan. *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha: ISE, 1995, s. 35

75 PATOČKA, Jan. *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha: ISE, 1995, s. 40

76 BLECHA, Ivan. *Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii*. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.33

77 PATOČKA, Jan. *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha: ISE, 1995, s. 44

blízkého a vzdáleného.“⁷⁸ Sféra blízkosti je pro nás velmi důležitá, neboť se zde uskutečňuje naše setkávání s druhými, já zde působím a užívám věci. „Původním elánem do věcí je tedy i elánem k druhým bytostem jako jsem já“ a v tom je možnost vracet se sami k sobě ze světa, tento proces není analogický, ale je to proces v němž se sami hledáme, utváříme ztrácíme a nacházíme. Patočka říká, že původní vztah k sobě vypadá analogicky, neboť směřujeme od sebe pryč, abych k sobě opět přicházeli právě tam, „kde ve věcech zakotvujeme.“⁷⁹

„S ty je dána pluralita já.“⁸⁰ Takže na jedné straně je já schopno prožívat samo sebe jako něco vůči světu uzavřené a na druhé straně je já, které směřuje k druhému.

Člověk je včleněn do světa již svou tělesností, ví o své existenci tedy i o své konečnosti a vztahuje s k ní. Já se tedy stává faktem dynamiky tělesného charakteru s horizontovým prožíváním. Díky své tělesnosti rozumíme druhému a to nás určuje ve společném světě. Tedy proces spolubytí ukazuje celistvost naší existence.

Co člověka staví jako vnitřně živou, život prožívající bytost do světa je právě tělesnost.“⁸¹ Proto podle Patočky člověk není omezený jako kámen, ale ví o své konečnosti a vztahuje se k ní. Já je tedy fakt dynamiky tělesného charakteru prožívajícího horizontově. Díky tělesnosti tedy rozumíme druhému a to nás spolu s druhým určuje ve společném světě. Patočka doplňuje Heideggerovu teorii o vymezení světa o porozumění sami sobě prostřednictvím modu spolubytí.⁸²

78 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 44

79 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 45

80 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 45

81 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 53

82 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 96

3.2.3 Pohyb

Patočka se zabývá člověkem jako dítětem. Protože člověk je kromě bytosti tělesné a společenské zprvu dítětem a dítě z pohledu jeho existence je připodobňováno zvířeti. „Bytí tu není této bytosti určeno jako úloha, je jí předepsáno její životní formou, a to tak, že je plně zaujata tím, co v přítomnosti na ni doléhá.“⁸³ Dítě se tedy ke své existenci nevztahuje jako dospělý člověk. Dítě a zvíře mají vztah pouze k přítomnosti. Jejich pohyb je určován okolními podněty. My jako lidská existence jsme schopni na rozdíl od zvířete transcendentální zkušenosti.

„Ve svém sebepohybování rozumíme tomu, že pohybujeme tělem a že tato vláda na nás závisí.“⁸⁴ Díky tomuto porozumění je možný náš vyšší duševní život. A proto existence je pohyb. Podle Blechy bližší zamyšlení nad způsobem tělesného pobytu přivedlo Patočku k učení o třech modech pohybu lidské existence. Patočka se zde hlásí ke koncepci M. Heideggera a jeho trojčasí z Bytí a času. „Nechtěl ji však chápat jako trojjedinnost nerozdílných momentů, nýbrž jako trojjedinnost pohybů jež se vzájemně překonávají, stojí v opozici či se prolínají, což zaručí svéráznou dynamiku existence a nakonec i dramatičnost její dějinnosti.“⁸⁵

Podle Patočky je třeba naší existenci zařadit do světa a pojímat ji jako skutečné dění, jenž je zároveň prožíváním tělesnosti. „Pochopit existenci jako pohyb, znamená pojmout člověka jako světovou a světskou bytost.“ „Tento pohyb, protože je právě něčím, co jest, ale ve formě pohybu existence, je bytí, které sobě rozumí, je to takové bytí, které umožňuje jasnost, porozumění, poznání a pravdu.“⁸⁶

83 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 98

84 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 101

85 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.34

86 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 109

Náš život tedy tvoří tři životní pohyby, které jsou na sebe navzájem vázány.

3.2.4 Tři pohyby lidské existence

První pohyb je pohyb zakotvení. Zde je člověk bytost, která není utvořena ani ke vztahu světa ani ke vztahu k druhým lidem. Člověk se tedy musí nejprve sám umístit a zakořenit. Podle Patočky je to pohyb, který se nejvíce opírá o tradici a zkušenost a je proto nejvíce orientován na minulost. „Vždy už jsem někde, jsem na světě, zařazení v instinktivně-afektivním základě jako propuštěnci země, vydělení jako individua, ale přírodním základem přece jen spoutání, určení, zpětně do něj pojati.“⁸⁷ Smyslem tohoto prvního pohybu je dle Patočky pocíťování a ukájení potřeb. Je to pohyb lidské existence za účelem bezpečí vytvořené lidským mikrospolečenstvím. „Pohyb zakořenění je pohyb od jedné sféry životního tepla, kterou recipujeme, k druhé, kterou tvoříme.“⁸⁸

Druhý pohyb je pohybem sebedoplnění, sebedoplnění, kde nad námi vládne země. „Oblast sebedoplnění, sebedoplnění do věcí je oblast prostřednosti (zrušení bezprostřednosti), práce.“⁸⁹

Nejedná se už o pouhé uspokojování potřeb, člověk zde začíná směřovat k nějakému cíli, k něčemu co vyžaduje rozvahu a inteligenci tedy rozum. „Všimáme si především toho, co je ve shodě s našimi zájmy a přehlízíme to, co jim odporuje.“ „Automaticky vytváříme prostředky vnitřní vlády země nad sebou samými i nad druhými.“⁹⁰

Druhý pohyb se z větší části odehrává v přítomnosti, ale hrozí mu, že

87 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 110

88 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 110

89 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 111

90 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 111

člověk se stane pouhým konzumentem věcí a jeho život upadne do pouhého pohodlného přežívání. I tento pohyb je založen sociálně podle Blechy často se zde bližní stává pouhým partnerem reprodukce:⁹¹

Pohyb první a druhý jsou umístěny mezi sféry země a nebe. Kde země je něčím pevným, hmotným a nebe něco nehmotného, co není možné nahlédnout. Úděl člověka je tady, tedy pohybovat se mezi nebem a zemí a to činí zásadní význam pohybu třetího.

Třetí pohyb je pohyb sebezískávání, sebevydáváním nebo také pohybem průlomu. „Třetí pohyb je pokusem o otřesení vlády země v nás, otřesení toho, co nás v oddělenosti poutá.“⁹² Jsme vyděleni z přírody, ale přesto jsme přírodou protknuty, určuje naše vnitřní potřeby, přesto naší existenci vyděluje naše konečnost a naše vědomí a uvědomění si této konečnosti. Země nás mnoho zaměstnává a my se tak na náš život nedíváme jako na celek, což je nadvláda země nad námi. „Pokus o průlom si nepředstavujeme jako snahu o ovládnutí, zmocnění se není to vůle k vládě, nýbrž snaha o jasnost o své situaci, o přijetí té situace a s tou jasností proměna té situace.“⁹³ Třetí pohyb je pohyb kterým nabývá naše existence smyslu. Je to pohyb budoucnostní.

Tyto tři pohyby, které se jsou k sobě vázány a vzájemně se předpokládají a zatlačují jsou celkovým lidským pohybem, který vytváří dějiny.

„Člověk je jediná bytost, která tím, že není lhostejná k sobě i vůči jinému bytí, může žít v pravdě, zvolit si mezi životem v úzkosti svých rolí a potřeb, či ve vztahu ke světu, nejenom ke jsoucím věcem.“⁹⁴

91 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.35

92 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 112

93 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 113

94 PATOČKA, Jan. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: ISE, 1995, s. 124

3.3 Kacířské eseje o filosofii dějin

Kacířské eseje je dílo, kterým vrcholí Patočkova pozdní filosofie, týká se jak už nadpis napovídá filosofie dějin. „Dějiny v Patočkově pojetí nezačínají písemnou tradicí nebo tehdy, kdy se ustavuje „kolektivní paměť lidstva,“ ale problematičností dosud samozřejmého života před-dějinného, otřesením akceptovaného smyslu před-dějinného lidství, kdy člověk objevuje možnost života svobodného, proti životu vázanému, proti životním mocnostem, které ho původně ovládají.“⁹⁵

3.3.1 Pre-historické úvahy

V Kacířských esejích o filosofii dějin je obsažena otázka po smyslu dějinného bytí, což je Patočkovým cílem od dob přesvědčení „o nedostatečnosti Husserlova subjektivismu.“ Podle Koháka lze smysl lidského bytí rozumět s dvojitým transcendentálním horizontem, světa a dějin.⁹⁶

„Předdějinné nenáleží určitému časovému období; je spíše věčně nedějinné, přirozené.“⁹⁷ Dějiny tedy vystupují z přirozeného světa. Husserlův přirozený svět vychází z fenoménů, smysluplných zkušeností zakotvených v subjektivitě oproti němu Heidegger tuto subjektivitu nahlíží jako proměnou otevírající se bytí. Jevící jsou nejstejná, ale liší se. A proměnlivost probíhá v čase a poukazuje k dějinnosti.⁹⁸

Pro Patočku neexistuje prapůvodní svět, protože vše se odehrává v dějinách a tak každé období má svůj přirozený svět, z kterého vychází.

Patočka tedy začíná výkladem „Přirozeného světa“ v jiném smyslu jako

95 PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990. s.13

96 KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.159

97 KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.159

98 KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.159

o světě před objevením jeho problematičnosti. Je to svět, který postrádá přechod jsoučna jako fenoménu z temna do otevřena.⁹⁹ Patočka tento neproblematický svět popisuje na přírodních národech. „Problematičnost je tedy zde, ale ve skrytosti, v jakémsi zatlačení.“¹⁰⁰ Jejich život jakož to nějaký cíl není nic jiného než-li jen žít. Kohák říká, že to není pouze svět instiktivního jednání, ale může to být svět vědomého, účelného jednání. „Může to být bezpečný a soběstačný svět.“¹⁰¹ Neobsahuje však dimenzi svobody. Je to svět, kde je pro člověka důležitá dimenze sebezachování a sebezprodlužování, aniž by se zabýval smyslem celku.

„Takto neproblematický život tedy má smysl života v tradičním způsobu žití. Tento život v jeho konečnosti a namáhavosti je přijat, schválen jako to, co se pro člověka hodí a je mu určené, a je z toho vyvozena též velká praktická konsekvence: lidský svět je svět práce a námahy.“¹⁰²

Podle Patočky by se práce měla stát bytostným vztahem, protože člověk je na světě vystaven sebespotřebě, která také dále vyžaduje další potřebnosti. „Lidská práce předpokládá svobodnou dispozici prostorem a časovými intervaly a při vši své jednotvárnosti není stereotypická, nýbrž cílesměrná a cílem usměrňovaná.“¹⁰³

A tak práce, která je původně konaná za účelem obživy, nám může také poskytnout svobodu. Protože my se svobodně rozhodujeme o přístupu a odpovědnosti k práci. Ale zároveň je prací naše svoboda omezována, omezuje nás v čase a prostoru.

Práce je prvotně rozvíjena za účelem úživy na úrovni rodiny. V tomto smyslu je tedy práce nedějinná. Práce je tedy to, co nám pomáhá obstarávat holý život. Patočka zde nazývá společnost theokratickou, protože bez námahy

99 PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990. s.30

100 PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990. s.31

101 KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.156

102 PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990. s.32

103 PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990. s.33

žijí pouze božstva. Práce lidí je tedy zde pojímána jako námaha jako tíha našeho života. Práce božstev se týká dobrého uspořádání světa a jeho udržování.

„Lidský úděl smrtelnosti je sice neodvratný, ale ve vztahu člověka k temné říši smrti existuje přece něco vyššího.“¹⁰⁴ Toto vyšší pochází sice od bohů, ale týká se vztahů mezi živými a mrtvými. Živí se vztahují k mrtvým a tak si udržují jejich bytí. A tak Otec podle Patočky přivádí děti na svět přijímá je a pečuje o ně, aby později byl odkázán na své potomky a odcházel ze světa opět na ně odkázán. Tato propojenost odkazování nám zprostředkovává vztah mezi životem a smrtí.

A tak tento před-dějiny svět lze označit za přirozený. Je to společenství smrtelníků a bohů. Toto společenství tvoří velkou domácnost, ale to co působí to, že se tyto věci ukazují, že se nám neodhalují a tak zjistit příčinu tohoto ukazování znamená objevit problematičnost veškerenstva. A tak se dostáváme na cestu dějin. „ Na jejím počátku je člověk bezmocný nevolník života, ale má přirozený svět a jeho bohy, službu, která je jim vhod, umění v němž se vyjadřovala tato služba a souvislost s bohy.“¹⁰⁵

3.3.2 Počátek dějin

Dějiny podle Patočky jsou způsobem bytí, tedy bytí v pravdě. Zde se podle Koháka Patočka vrací ke třem pohybům nyní však popsaných jako pohyb akceptace, obrany a pravdy. První pohyb je zde tedy chápán jako začleňování a přijímání člověka do společnosti. Jedná se o pohyb předreflexivní a nedějiny. „Druhý je pohyb ochrany života, pohyb práce.“ Tento pohyb už je vědomý a už

104PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990. s.39

105PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990. s.42

ne přísně nedějinný.¹⁰⁶

První a druhý pohyb spolu nutně souvisí. „Akceptovat druhého lze jen tak, že se sami vydáváme všanc, že obstaráváme jeho potřeby neméně než své, že pracujeme.“¹⁰⁷ Člověk tedy nemůže „být“ bez pohybu akceptace a sebevzdání.

V přirozeném světě před-dějinného člověka se ukazuje i pohyb pravdy. Což se odehrává na základě víry v bohy. Projevuje se v přesahování lidí, „neboť božské je to co otevírá vše ostatní jako Země a Nebe, ale samo není mezi věcmi.“¹⁰⁸

A proto podle Koháka třetí pohyb začíná teprve se svobodou, se svobodným udílením smyslu. Jeho počátkem tedy není společenství v konsensu, ale konflikt.¹⁰⁹

Před-dějinnost je předpokladem dějin. „Organizovaný život vytváří předpoklad pro lidskou nesmrtelnost či aspoň pro to, co se jí nejvíce blíží.“¹¹⁰ Lidé používají písmo, které se stává předpokladem vyššího stupně. A zde se život vztahuje k paměti a k druhým lidem a k životu s nimi. A tak se rodina, která byla původně místem práce, stává důležitou pro politický život. Jedná se zde o „život v polis, sice na nutném podkladě rodinného oikos.“¹¹¹ Podle Koháka dimenzi svobody nepřináší válka, ale polemos jednota svobodných jedinců zápolících proti sobě a spolu symbolizovaná řeckou polis. „Zápolení je to, co vylučuje trpné přijetí obvyklého chodu věcí, a tak vytvořením odstupů, otevírá možnost pravdy.“¹¹² Spouštěcím mechanismem pohybu pravdy je tak určité otřesení dosavadních jistot. „To znamená, že v oné obnově životního smyslu, kterou s sebou nese vznik života politického, je obsažen zárodek života

106 KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.160

107 PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990. s.46

108 PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990. s.48

109 KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.160

110 PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990. s.51

111 KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.160

112 KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.161

filosofického.“¹¹³ Životu je třeba rozumět ne pouze z hlediska žití, ale také z hlediska boje.

„Odhalení bytí je zkušenost, z níž vyrůstá filosofie, stále obnovovaný pokus o život v pravdě.“¹¹⁴ Svoboda tedy znamená, že bytí spěje ke své konečnosti, bytí samo je konečné.

Patočka se v otázce dějin přiklání spíše k fenomenologii Heideggera než Husserla. Obě filosofie jsou filosofiemi pravdy. Podle Koháka u Husserla mohou být dějiny příběhem cesty k absolutní jasnosti a nikoli jasností samou. U Heideggera je pravda vynášení bytí na světlo „ a život v pravdě pokračující úsilí transcendovat svět, ve svobodě, dosahující k horizontu, jehož ukazování vždy zároveň skrývá, kdo podává rámeček pro porozumění dějinám.“¹¹⁵ Heideggerova filosofie se tedy lépe hodí k filosofování o dějinách, protože má východisko ve svobodě a odpovědnosti v lidském bytí, a ne v myšlení. Je to filosofie konečné svobody a připomíná nám to, co je nad světem, je příbuzná idealismu a je schopná odůvodnit samostatnost jsoucna proti subjektivismu všeho druhu a tak zakládá dějinnost člověka.¹¹⁶

3.3.3 Smysl dějin

Pro Patočku se jedná o fenomenologickou otázku po vyjasnění pojmu smyslu. Smysl poukazuje k něčemu co se zjevuje v jsoucnu. Podle Dubského jsou dějiny něčím neuzavřeným a proto se v nich nehledá, žádný zákon, který by jim vládl, žádný jejich konečný smysl. Jsou-li totiž dějiny místem smyslu, pak vznikají z úpadku pochopení, že dosavadní život byl životem v úpadku, že existuje jiná možnost jak žít, to jest, žít ve smyslu hledaném a problematickém

113PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990. s.54

114PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990. s.63

115KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.161

116PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990. s.64

a tedy osvojovat si smysl jako cestu.¹¹⁷Podle Koháka „Dějiny počínají, když ztráta absolutního smyslu radikálně otřásá životaschopností partikulárního smyslu a tedy spokojeností s bezpečným obsahem již známého a vysílá tak lidské bytosti na pouť hledání záhady posledního smyslu.“¹¹⁸Což značí spojitost filosofie a dějin.

Podle Dubského dále Patočka v esejích navazuje radikálním obratem na Husserlův koncept. Osou evropských dějin mu je situace problematičnosti a otřesenosti dosud samozřejmého života. To se podle Patočky odehrává v řecké polis, kde tedy politický život postavil před člověka možnost celku života, spolu s tím vznikající filosofii otázku bytí jsoícího v celku.¹¹⁹

Kohák říká, že dějiny podle Patočky jsou otřesením jistoty každodenního a samozřejmého. „Nemají žádný jiný smysl než tento: otevřít možnost svobody.“

120

V dějinách Evropy se Patočka obrací k myšlence státu, „založeného na myšlence pravdy a zasvěceného výchově lidských bytostí k dobru. To je základ: myšlenka lidské bytosti jako smysluplné, nikoliv ve snaze o sebezprodlužování, nýbrž v péči o duši, životě v pravdě, životě vedeném ideálem.“¹²¹Zde podle Koháka přichází Patočka k myšlence, že péče o duši je smyslem lidského bytí a myšlenka státu jakožto sloužícího tomuto úkolu a odrážejícím jej, což je základem myšlenky Evropy.¹²²

117DUBSKÝ, Ivan. *Filosof Jan Patočka*. 2. oprav. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997. Oikúmené; 42

118KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.162

119DUBSKÝ, Ivan. *Filosof Jan Patočka*. 2. oprav. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997. Oikúmené; 43

120KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.167

121KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.163

122KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.164

3.4 Péče o duši

Péče o duši je název tří svazků Patočkových sebraných spisů. Tyto sebrané spisy odkazují k době antické. Jedná se o Patočkovu reakci na konec metafyziky, návratem k jejímu živému zdroji. Nejvíce je to patrné v padesátých letech, kdy je Patočka nejvíce izolován od mezinárodního filosofického dění a fenomenologického společenství.

Podle Dubského Patočka uvažuje o dějinném životě člověka, ještě z jiného úhlu pohledu a sice, „když rozvíjí sókratovské téma: ti, kteří žijí v obci, kteří se podílejí na jejím řízení, musí být nejen lidé nahlédnutí, lidé nahlédnuvší do vlastní duše, ale též lidé, kteří dále nasměrovali své duše ke společnému celku, k působení na věci obecné.“¹²³

Hlavním úlohu zde hraje Sókrates, který je pro Patočku objevitelem a symbolem života dějinného, tedy života ne jedné straně odpovědného a na druhé nezajištěného. V této kapitole budu tedy vycházet především z Patočkovy práce „Platón a Evropa.“ Pro Patočku je antická filosofie důležitá, protože je zde spatřován počátek filosofie vůbec.

Člověk je zde proto, aby dělal svět světem pravdy, aby tedy člověk byl směřován k tomuto správnému životu v pravdě je pro něj důležitá podle Patočky péče o duši. „Duše je to, co je schopno pravdy na základě té zvláštní, nepřevodné a jenom v člověku se uskutečňující struktury fenoménu jako takového. Duše je to, čemu se ukazují věci.“¹²⁴

Podle Patočky má člověk na základě toho, že stojí mezi fenoménem a pouhým jsoucнем, možnost buď kapitulovat a zvrhnout se do pouhého

123 DUBSKÝ, Ivan. *Filosof Jan Patočka*. 2. oprav. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997. Oikúmené; 43

124 PATOČKA, Jan. *Platón a Evropa*. IN: *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách. II, Stati z let 1970-1977, nevydané texty a přednášky ze sedmdesátých let*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. s.181

jsoucná, nebo se teprve realizovat jako bytost pravdy bytostí fenoménu.¹²⁵

Již v Řecku je péče o duši pojímána také jako praktické usilování o dobro a spravedlnost. „Péče o duši se podle Patočky projevuje ve třech vzájemně ovšem propojených okresech: jako ontologický rozvrh, jako obec a jako ovládnutí sebe sama.“¹²⁶

Ontologický aspekt měl v Řecku dvě podoby: Démokritosův koncept - „člověk pečuje o duši, aby v poznání mohl setrvávat v celku. Druhý koncept rozvíjí linie Sókrates -Platón, kdy se duše zkoumáním a ptáním snaží zajistit vyšší bytí.¹²⁷ Podle Patočky zde péče o duši, znamená chtít být sám se sebou v jednotě. Duše je tím, co má smysl pro rozlišování stupňovitosti bytí a co má smysl pro dobro. „Údělem péče o duši také bude neustálý pohyb, starání, povinnost nezůstávat u hotového zdánlivě prověřeného: duše je stále na cestě, duše se táže a skrze tázání zažehá se v ní teprve touha po dobru jako touha po vědění, jak o tom hovoří i 7. list Platónův.“¹²⁸

Ve vztahu k obci se duše projevuje jako odvaha k pravdě a dobru a tím k spravedlnosti. Podle Blechy je „obec nahlédnutí pravdy a spravedlnosti.“¹²⁹

Duše ve vztahu k sobě samé. Tedy ve vztahu k vlastnímu bytí, tedy k bytí „časnému i věčnému, ke svému tělu, ke své tělesné existenci a k tomu, co každého z nás čeká – totiž ke smrti.“¹³⁰ Člověk je ten, díky němuž se ukazují

125 PATOČKA, Jan. *Platón a Evropa*. IN: *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách. II, Stati z let 1970-1977, nevydané texty a přednášky ze sedmdesátých let*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. s.181

126 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.47

127 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.47

128 BLECHA, Ivan. Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii. Olomouc: Univerzita palackého, 1995, s.48

129 PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Academia, 1990. s.91

130 PATOČKA, Jan. *Platón a Evropa*. IN: *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách. II, Stati z let 1970-1977, nevydané texty a přednášky ze sedmdesátých let*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. s.269

jsoucná, ke kterému patří bytí. Podle Patočky je člověk ve svém životě neustále v rozhodování, nikdy není dokončeno naše poznání jsme-li v dobrém nebo ve zlém, jsme-li v pravdě nebo v nepravdě. Když žijeme tváří tvář své konečnosti. Smrt je pro Patočku dokončení naší svobody a sice v tom smyslu, „že ze světa věcí přecházíme k pouhému bytí.“¹³¹ Vztah mezi duší, svobodou a bytím tvoří nesmrtelnost duše. Péče o duši spočívá v rozhovoru se sebou samou nebo s druhými, jedná se tedy o niterný život člověka.

Podle Patočky mají antičtí filosofové společného to, že se každý člověk má o svou duši starat. Termín „péče či starost o duši“ se objevuje až v úvahách Platónových v souvislosti se Sókratem.¹³²

Patočkovu Sokratovské nevědění znamená, že žádná osobnost není samozřejmou. Tak Sokratés rozšiřuje otázku „techné“ co je účel, cíl na celek lidského života. A tím se osobnost ne jako tělesná bytost, ale jako mravní já stává něčím, co musí být živeno a o co je třeba pečovat.¹³³

Proč je pro Patočku Sokratés tak důležitý? Podle Patočky je myslitelem, který patří do světa ovládaného mýtem, ale on už tento svět viděl jinak. Svou filosofií tímto světem otrásl. „Nikoliv tedy vlastněním, nýbrž hledáním dobrého je dokonalostí lidského způsobu bytí – a Sókratovým odkazem veškeré následující filosofii.“¹³⁴

Péče o duši je něčím, co probíhá uvnitř, protože se to týká myšlení. „To je úsilí vtělit to, co je věčné, do času a do vlastní bytosti a zároveň úsilí pevně stát ve vichřici času, pevně stát ve všech nebezpečích, která to s sebou nese.“¹³⁵

131 PATOČKA, Jan. *Platón a Evropa*. IN: *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách. II, Stati z let 1970-1977, nevydané texty a přednášky ze sedmdesátých let*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. s.270

132 PATOČKA, Jan. *Platón a Evropa*. IN: *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách. II, Stati z let 1970-1977, nevydané texty a přednášky ze sedmdesátých let*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. s.224

133 KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.75

134 KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.74

135 PATOČKA, Jan. *Platón a Evropa*. IN: *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách. II, Stati z let 1970-1977, nevydané texty a přednášky ze sedmdesátých let*. 1. vyd.

4. Pojetí člověka v umění

Pojetí člověka v umění není hlavním záměrem filosofické práce Jana Patočky. Jan Patočka se uměním zabýval nejvíce v šedesátých letech. Patočka v úvahách o umění vychází z Hegelovy Estetiky, kterou dále rozšiřuje. Smysl umění podle Hegela spočívá ve skutečnosti, že člověk prostřednictvím umění je schopen uchopit duchovní obsahy a tedy porozumět sobě samému. Prostřednictvím umění se tedy člověk může vztahovat sám k sobě. V této kapitole budu vycházet z díla Jan Patočky nazvaného „Umění a čas“.

Právě umělecké dílo může být samo o sobě průlomem „děním smyslu.“ Navíc má umělecké dílo možnost zprostředkovat tento pohyb dál. Podstata uměleckého díla tkví v tom, že umělecká tvorba a její výsledky vyžadují od nás jistá rozhodnutí a stanoviska. Tedy umění je závislé na našem myšlení, souvisí tedy s naším niterním světem a péčí o duši. Umění stejně jako náboženství a věda „ je určitým způsobem duch, jak zachytit sebe, a zároveň představuje jistou etapu celkového postupu ducha za sebou samým. Podstatnou funkcí umění tedy je vyjadřovat pravdu. Umění však vyjadřuje tuto pravdu, tak že staví před duchovní pohled do objektivitu ideál, který vyjadřuje absolutno, nekonečno ducha v konečné smyslové formě. ¹³⁶ „Existuje určité období historického postupu, kdy si lidstvo uvědomuje rozhodující, nejpříznačnější duchovní obsahy jedině prostřednictvím umění: tedy umění objevuje svět, zachycuje pravdu s hloubkou, které například pojmová věda není schopna.“¹³⁷

Patočka umění nahlíží jako porozumění člověka umění v čase, ale také v čase se měnící momenty, funkce a význam umění. Odlišuje tedy umění moderní od umění tradičního. Tyto dvě stránky umění jsou odlišné především

Praha: Oikoymenh, 1999. s.225

136 PATOČKA, Jan. *Umění a čas*.IN: *Umění a čas. I.* 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. Sebrané spisy Jana Patočky; sv. 4. s.305

137 PATOČKA, Jan. *Umění a čas*.IN: *Umění a čas. I.* 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. Sebrané spisy Jana Patočky; sv. 4. s.305

díky tomu jak pojmají smysl umění. „Smysl je v tradičním umění garantován předem, jeho funkcí je poukazovat k něčemu jinému co je mimo umění.“¹³⁸V moderním umění je „dílo spatřováno jako takové, jako dílo umění, kde spíše svět poukazuje na dílo, jež tedy je předmětem v sobě dokončeným, v němž intence umělce i diváka dosahuje svého posledního cíle.“¹³⁹

Za významnou příčinu změny přístupu k umění 20. století Patočka považuje stav současné vědy a techniky. Jedná se o změny související se změnou paradigmat. Jestliže život rolníka byl určován velkými astronomickými rytmy, pak život současného člověka je určován nukleární energetikou a dalšími fenomény. „ Prostředí, v němž se náš život odehrává, je přístupné jedině navýsost abstraktnímu, formalizovanému a konstitujícimu myšlení.“¹⁴⁰ Člověk se v této době dostává do područí fenoménu nazvaného odpoutaná výroba, kde hlavním cílem podle Patočky je výroba sama. Patočka zde předběhl dobu, když hovoří o fenoménu konzumenta, tedy jakéhosi soudobého Prométhea. Tím přicházíme ke krizi civilizace, kde svoboda a autonomie člověka, se ztrácí pod návalem nových výrobků, které předběhly poptávku. Současná filosofie tak podle Patočky nedokáže určit s přesvědčivou jasností místo, kde je svoboda a autonomie člověka.

Podle Patočky tak existuje pouze jedna oblast, kde se dá nalézt autonomie a duchovní svoboda a tou je moderní umění. „Právě umění- pokud je umění tvorbou děl , jejichž nazírání obsahuje svůj smysl v sobě jako v určitém prožívání, které nepoukazuje k něčemu jinému a dalšímu mimo sebe.“¹⁴¹Pak právě umění je podle Patočky tvrzením niternosti a svobody. „V umění není

138 PATOČKA, Jan. *Umění a čas*.IN: *Umění a čas. I. 1.* vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. Sebrané spisy Jana Patočky; sv. 4. s.305

139 PATOČKA, Jan. *Umění a čas*.IN: *Umění a čas. I. 1.* vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. Sebrané spisy Jana Patočky; sv. 4. s.306

140 PATOČKA, Jan. *Umění a čas*.IN: *Umění a čas. I. 1.* vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. Sebrané spisy Jana Patočky; sv. 4. s.311

141 PATOČKA, Jan. *Umění a čas*.IN: *Umění a čas. I. 1.* vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. Sebrané spisy Jana Patočky; sv. 4. s.314

lidská tvořivost záminkou k něčemu jinému.“¹⁴²Podle Patočky se současné umění snaží nás probudit a dát nám pocítit a nahlédnout, to co již nejsme schopni nahlédnout a pocítit sami ve svém každodenním životě. Umění je tak nezvratným projevem lidské svobody.

¹⁴² PATOČKA, Jan. *Umění a čas. IN: Umění a čas. I.* 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. Sebrané spisy Jana Patočky; sv. 4. s.314

5. Závěr

Záměrem mé bakalářské práce bylo pojetí člověka v díle Jana Patočky. Patočka ve své filosofii vyšel z Husserlovy fenomenologie. Patočka se zabývá přirozeným světem z hlediska lidské existence, protože svět a lidská existence jsou ve vzájemném vztahu.

K přirozenému světu se obracíme, protože hledáme život ve své původnosti a svůj smysl. Věci se nám ukazují z celku světa. My žijeme v celku a k tomuto celku se také vztahujeme.

Lidská existence není nic předem daného, je to něco co, je do přirozeného světa vrženo a svým uskutečňováním se, přichází k pohybu. Tento pohyb, jak ho představuje Patočka, je způsoben otevřeností bytí člověka a seberealizováním se ve světě, tedy utvářením se jako unikátní bytosti. Patočka vnímá lidskou bytost jako tělesnou, tím ji také přivádí ke své konečnosti. Patočka rozděluje pohyb lidské existence do třech základních pohybů, pomocí čehož se snaží o filosofický výklad dějin. Dějiny totiž začínají tam, kde se ukazuje problematičnost světa, tam kde my přicházíme ke své svobodě, prostřednictvím kladení otázek po smyslu věcí a světa vůbec.

Třetí pohyb lidské existence, který Patočka nazývá pohybem průlomu či vlastního sebepochopení se dostáváme k péči o duši. Tato péče o duši se uskutečňuje niterně. Duše je zde pojata platónsky, jako to, co je nesmrtelné a jediné co může nahlédnout věci v jejich podstatě a Patočka je přesvědčen, že ten kdo je schopen nahlédnout do své duše, má za úkol i druhé směřovat k tomuto nahlédnutí a měl by je vést ke společnému celku, ke společné polis.

Pomocí umění se projevuje lidská tvůrčí síla, která je schopna projevovat bytí a tím nám dává v soudobém světě možnost prožívání svobody.

Patočka byl přesvědčen, že „filosofická otázka nebude umlčena: že konfrontace svobody se svou konečností povede lidstvo vždy znovu k dvojité otázce po smyslu a integritě jsoucna a tedy k otázce péče o duši a otázce po smyslu celku.“¹⁴³

„Jsme-li bytostmi, pro něž existovat znamená vyrovnávat se s dichotomií zjevného a nezjevného a také s možnou ztrátou momentální pravdy, nesmíme se o tuto možnost okrádat utopiemi dokonalých světů.“¹⁴⁴

143 KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. s.175

144 BLECHA, Ivan. *Proměny fenomenologie: úvod do Husserlovy filosofie*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007. s.321

6. Použitá literatura

BLECHA, Ivan. *Edmund Husserl a česká filosofie*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003. ISBN 80-7182-161-6.

BLECHA, Ivan. *Jan Patočka a ohlas fenomenologie v české filosofii*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1995. ISBN 80-7067-567-5.

BLECHA, Ivan. *Proměny fenomenologie: úvod do Husserlovy filosofie*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-938-2.

DUBSKÝ, Ivan. *Filosof Jan Patočka*. 2. oprav. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997. Oikúmené; Sv. 15. ISBN 80-85241-06-4.

Jan Patočka, české dějiny a Evropa (2007 : Vysoké nad Jizerou, Česko). *Jan Patočka, české dějiny a Evropa: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 1.-2. června 2007 ve Vysokém nad Jizerou*. Semily: Státní oblastní archiv v Litoměřicích - Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově, 2007. ISBN 978-80-86254-16-6.

KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1993. Profily; Sv. 1. ISBN 80-85787-21-0.

PATOČKA, Jan a KOUBA, Pavel, ed. *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách. II, Stati z let 1970-1977, nevydané texty a přednášky ze sedmdesátých let*. 1. vyd. Praha: Oikoyomenh, 1999. Oikúmené. Sebrané spisy Jana Patočky; sv. 2. ISBN 80-86005-91-7.

PATOČKA, Jan a Kouba, Pavel. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha:

Československý spisovatel, 1992. Orientace. ISBN 80-202-0365-6.

PATOČKA, Jan a Polívka, Jiří, ed. *Úvod do fenomenologické filosofie*. 1.vyd. Praha: ISE, 1993. Oikúmené. ISBN 80-85241-47-1.

PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Vyd.1. Praha: Academia, 1990. ISBN 80-200-0263-4.

PATOČKA, Jan. *Tělo, společenství, jazyk, svět*. 1.vyd. Praha: ISE, 1995. Oikúmene. ISBN 80-85241-90-0.

REZEK, Petr. *Jan Patočka a věc fenomenologie*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. Oikúmené. ISBN 80-85241-48-X.

VOJTĚCH, Daniel, ed. *Jan Patočka: Umění a čas. I*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. Sebrané spisy Jana Patočky; sv. 4. ISBN 80-7298-113-7.

7. Resumé

Patočka's phenomenological philosophy prioritises the human interests. The human being is, according to Patočka somebody who enables us to perceive the world in its entirety through our physicality and thought . For Patočka 's phenomenology is important as a starting point that allows us to see things in their existential openness as they show themselves. For Patočka being a human is somebody open and timeless, it is a being capable of thinking and thus capable of an insight into their souls . Patočka was politically persecuted for his philosophical beliefs about life in truth and as a result of many tiring interrogations, he died too early. Thus he lived and died as a philosopher . Jan Patočka was one of the biggest Czech philosopher in the 20 th century. During the war and communism he could not lecture and he may not publish his works. His works were published abroad.